

Külföldi publikációkból

Kikerülve és elhagyatva?

Az 1989. március 31-én zárult évben 6070 fiatal került ki a gondozásból Nagy-Britanniában, betöltve a 18. évet. További 5000 16 és 17 éves korában hagyta el a gondozást. Nem ismert, hogy mennyi hagyta el vonakodva, mennyinek volt családi támogatása, és hányan nem voltak készek az önálló felnőtt életre, és hányan kaptak további támogatást a szociális osztályoktól. Mindegyik gondozásból kikerülő gyermeknek nyugtalan gyermekkorra volt, tanulásuk megszakadt, és fennáll a további társadalmi és érzelmi nehézségek kockázata. Ennek ellenére megkívánják tőlük, hogy önállóan éljenek olyan életkorban, amikor kortársaik nagy része még élvezzi az otthoni biztonságot és ellátást.

Az Országos Gyermekfejlődési Vizsgálat adatai feltárják, hogy a fiataloknak csupán 16 százaléka él otthonról távol 18 éves korban, és ezeknek csak 0,5 százaléka hagyta el otthonát negatív okok miatt, például, túlsúlyosság vagy sűrűlódások. A családi otthon elhagyásakor az átlagéletkor 21,9 év a férfiaknál, 20 esztendő a nőknél. Kritikusan kell megvizsgálni a függetlenség koncepcióját ennél a korcsoportnál. A legtöbb fiatalember számára az otthon elhagyása nem egyetlen pillanat, hanem folyamat, fokozatos és visszafordítható. Nagyrészüket számára elérhetetlen a teljes pénzügyi függetlenség, és a teljes függetlenség a szülők személyiségétől nem várt és nem vágyott cél. A gondozást elhagyók függetlensége inkább a szociális osztályok szervezeti igényeit tükrözi, mint a fiatalok fejlődési igényeit. Az önállósulás egyre fiatalabb korban történik.

Nagyon jelentős a kutatási érdeklődés a gondozásból kikerülő fiatalok tapasztalatai iránt. Néhány vizsgálat csak leíró, és nem lép fel a reprezentatív felmérés igényével, de összefoglalva őket, nagy földrajzi területet ölelnek fel, és némelyikbe nagyszámú válaszadó szerepel. Stein és Carey szisztematikusan feljegyezte a gondozásból kikerült fiatalok tapasztalatait két és fél éven keresztül; eredményeik megerősítik a korábbi megállapításokat, és jelentős ismeretanyagot adnak, amely lehetővé teszi, hogy meglehetősen bizonyossággal írjuk le azokat a problémákat, amelyek köré a gondozásból kikerülő fiatalok kerülnek. A fiatalok személyes vallomása életükről a gondozás alatti, elevenen illusztrálja a kutatás következtetéseit.

Munkanélküliség és alacsony tanulási eredmények

A mintavételben szereplők több mint 80 százaléka volt munkanélküli a kutatás végső szakaszában. A korábbi vizsgálatok megállapításai nem voltak ilyen sötétek; de a legújabb vizsgálatok, valamint a gondozásból való kikerülés és a kutatás között eltelt egyre hosszabb időszak után egyre nagyobb a valószínűsége annak, hogy a gondozásból kikerültek hosszú távú munkanélküliséggel néznek szembe. Szem előtt tartva a fiatalok jelenlegi magas munkanélküliségi szintjét, valamint a munkáltatók által igényelt magasabb képzettségi szint következményeit, előre jelezhető, hogy a gondozásból kikerülőknél nehézségeik lesznek a munkahelyekért folytatott versenyben, mivel tanulmányaikat sokan abbahagyták. A gondozást hitelt érdemlően „tanulást veszélyeztetőnek” tartják. Egy 135 gondozásból kikerülőt felölelő

vizsgálat szerint 75 százalékuknak nincs végzettsége, míg az iskolát elhagyók esetében ez átlagosan 11 százalék a vizsgált önkormányzatnál.

Hajléktalanság

A gondozásban részesült fiatalok túl nagy számban képviselték az egyedülálló hajléktalanok között. A Centerpont Soho legutóbbi vizsgálatai azt mutatják, hogy fennáll a kapcsolat a hajléktalanság és az állami gondozásból való kikerülés között. 1987-ben az éjjeli szállásokon meghúzódó fiatalok 23 százaléka gyermekotthonokban élt, de egy 1989-ben megismételt vizsgálat ezt a számot már 41 százalékra jelezte. Azok a fiatalok is, akik nem voltak hajléktalanok ténylegesen, távol voltak az állandó elhelyezéstől. Stein és Carey úgy találta, hogy „fiatalok életének legszembevetőbb jellemzője a vizsgálat során az volt, hogy rengeteget költöztek egyik címről a másikra”. A lakásügyi osztályoktól kapott válaszok a hajléktalan fiatalokra vonatkozóan nagyon sötét képet mutatnak: a válaszoló hatóságok csupán fele sorolta a gondozásból kikerülő, családi támogatás nélküli fiatalokat a prioritást kapott igénylők közé. Továbbá van bizonyíték arra (bár módszertani szempontból kritizálható), hogy a londoni koldusok és hímnemű prostituáltak nagy százaléka volt állami gondozásban.

A magányosság és gyakorlati túlélés

A költözések nagy része az egyedülállók szállásának magányossága következménye volt. A vizsgálat első évének végén mindegyik fiatal el akarta hagyni az egyedülállók szállását, a kielégítő fizikai színvonal ellenére. A magányosság és elszigeteltség még hangsúlyozottabbá vált a munkanélküliek számára, akik nem tudtak sehova se menni. Az ellentét a magányos élet és a közösségi élet között, főleg azoknál, akik korábban a bennlakásos ellátásban részesültek, ahol egyedüllétre vagy magánéletre alig volt lehetőség, több volt, mint amit néhány fiatal el tudott viselni. Egy fiatal nő ezt írta: „Nehéznek találtam, hogy magam éljek. Mivel állami gondozásban nőttem fel, sok emberrel együtt egy háztartásban, anélkül, hogy valaha is magam lettem volna, nagyon nehéz volt a saját erőmből élni, és megtanulni szeretni a saját társaságomat.” Egy másik így írta le tapasztalatait „Amikor beköltöztem a lakásomba, ritkán mentem el otthonról. Gyengélkedni kezdtem és depresszióssá váltam... Meg is halhattam volna, és nem tudta volna senki és nem is érdekelt volna senkit”

A pszichológiai túlélésért folytatott küzdelem összekapcsolódott a mindennapi élet gyakorlati nehézségeivel. A bennlakásos ellátás következményeinek kutatása igyekezett hangsúlyozni nagyon sok fiatal tanult tehetetlenségét, akiknek életét az intézményi szervezet kényszerítő ereje irányította. 1986-ban a közösségi otthonok vizsgálata arra a következtetésre jutott, hogy sok nagyobb gyermeknek nem volt lehetősége a főzésre, ruhavásárlásra, háztartásvezetésre, a magány élvezésére vagy a pénz beosztására. Minden tanulmány hangsúlyozza, hogy a pénzbeosztás gondot jelent, amelyet nyilvánvalóan kiemel a munkanélküliség és a szegénység nagy incidenciája.

Felismerve a gondozás elhagyására való felkészítés fontosságát, számos önkormányzat nyitott önálló képzési egységeket, amelyek hangsúlyozzák a gyakorlati ismeretek megszerzését. Az ilyen elhelyezés rövid ideig tart, és az igénybevétel feltétele bizonyos érettségi szint elérése. Bár növelhetik a fiatalok gyakorlati kompetenciáját, kritizálják őket az elhelyezés mobilitásának folytatása miatt, ami általában az ellátás nem szívesen látott jellemzője, a leginkább rászorulókat kizárása miatt. Fontos, hogy az önálló képzés koncepcióját

ne különítsék el a szokásos gondozástól, és ne hagyják figyelmen kívül a gondozásból való kikerülés érdekében a felkészítés pszicho-szociális tényezőit. (Pl.: az identitás növekvő érzékelése és a kapcsolatteremtés és - fenntartás képességének erősítése.)

Faji problémák

A gondozásból kikerülőkre váró számos hátrány mellett, a fiatal feketék a rasszizmus következtében sokkal ellenségesebb környezettel néznek szembe. Néhány tanulmány erőteljesen érvelt amellett, hogy külön figyelmet fordítsanak a gondozásból kikerülő fekete fiatalok igényeire. A megkérdezett fekete fiatalok úgy írták le a gondozásra vonatkozó tapasztalataikat, mint ami létrehozta azokat a problémákat, amelyekkel később meg kell birkóznuk. „A gondozás gyakran legjobb esetben figyelmen kívül hagyta színüket és kultúrájukat, és később nehéz számukra, hogy olyan dolgokat pótoljanak, amelyeket természetes módon megtanultak volna, ha otthon élnek.” Az ilyen hiányokat nehezen pótolja a gondozás elhagyására való felkészítés. Kevés a speciális törődés a gondozást elhagyó feketék számára. A 33 londoni borough (kb. kerület) közül csak hatban volt speciális szolgáltatás, és ezek is nagyon szerények voltak. A legtöbb tanulmány egyetért abban, hogy a gondozásból való kikerülés problémája elválaszthatatlan magától a gondozástól. A fiatalok gondozásból a felnőtté válásba történő átmenetének minősége függ a gondozás során szerzett tapasztalatainak minőségétől.

A gondozás irányítás kutatásának jelentősége

A fiatalok panaszkodnak, hogy senki sem magyarázta meg nekik a gondozásba vétel okait vagy az elhelyezés gyakori változtatását. Sértődöttek, mert kizárták őket a kulcsfontosságú döntésekből, amelyek jövőjüket érintik, és a családi kapcsolatok elsorvadását megengedték. Ebben a vonatkozásban a fiatalok véleménye megerősíti a kutatások megállapításait a gyakran elhanyagolt kapcsolatokat a gondozásban lévő gyermek és családjuk között. Ezek a tények irányítják a szociális munkások figyelmét arra, hogy beavatkozás a fiatalok életébe kezdettől fogva teljes mértékben vegye figyelembe a fiatalok igényét támogatás iránt, a gondozásból való kikerülés utáni korban.

A gyermek és fiatalok részvételének támogatása a jövőjüket illető döntésekben lehetővé teszi számukra, hogy kialakítsák az identitás érzését, amely az egyén élettörténete változásainak ismeretén alapszik, a jelentős egyéniséggel bíró felnőtteket, akikkel életünk során kapcsolatba kerültek, és az események mögött meghúzódó okok ismeretét. A gondozási tapasztalataikra visszatekintő fiatalok kritikusak voltak háttérükre vonatkozó tudatlanságuk miatt, ami bizonytalanságot okozott náluk, annak erős érzete nélkül, hogy kik ők és miért vannak ott, ahol vannak. A fiatalok, akik kikerültek a gondozásból és visszanéztek ottani tapasztalataikra, a szociális munkástól a következőket akarják hallani, illetve a következő tevékenységet igénylik tőlük: a döntéshozatalban való részvétel támogatása; a nyilvántartások megismerésének lehetővé tétele, hogy a fiatalok megismerjék múltjukat, a tanulási eredmények támogatása, az elhelyezés változásának csökkentése és megfelelő felkészítése a gondozásból való kikerülésre.

A kutatás jelentősége a gondozás utáni időre való felkészítésre vonatkozóan

A gondozásból kikerülő fiatalok elsődleges igénye az elhelyezési alternatívák széles köre, amely enged nekik némi választást, és egyéni körülményeknek megfelelően vannak olyanok, akik közösen akarnak szállást, vannak, akik függetlenek akarnak lenni. Vannak, akiknek speciális igényeik lesznek, és további segítségre jogosultak az NHS /National Health Service (Országos Egészségügyi Szolgálat) és az 1990-es Közösségi ellátási törvény értelmében.

A megfelelő lakás, munkahely és jövedelem alapvető igénye mellett, a kutatók és gondozásból kikerült fiatalok a következő javításokat indítványozták, melyeket a Wanger Bizottság is meghatározott a bennlakásos ellátásra vonatkozóan:

- a gondozásból való kikerülés kevésbé kötelező kora. Hasonlóan a szüleikkel élő fiatalokhoz, az otthon elhagyásának idejét az egyén készsége vagy a jobb alternatívák léte határozza meg. Franciaországban több mint 18 000 gondozásban részesült fiatal még támogatott elhelyezést kapott 18 éves kora után, 1986-ban, ez sokkal több, mint Nagy-Britanniában;

- lehetőségek a fiatalok számára a visszatérésre a gondozásba, további időszakokra. A visszatérés óhaját a felnőtté válás folyamata részének tekintsék, és ne s személyes kudarc jelének;

- támogató szolgáltatások a közösségben, például a gondozás utáni támogató csoportok, amelyeket általában egy idősebb fiatal ember vezet, aki már kikerült a gondozásból, valamint lehetőségek arra, hogy beugorjanak a központba a szociális jogokra vonatkozó tanácsért vagy csak a társaságért;

- utógondozási koordinátor kinevezése a szociális osztályokon a szociális munkások képzésére és tájékoztatására, a gondozásból való kikerülés politikája kialakítására és az erőforrások kifejlesztésére a közösségben, például hozzájutás a lakásválasztáshoz vagy támogató csoportokhoz.

A jog

Angliában és Walesben az 1989-es gyermektörvény, főleg a 24. része, törekszik a problémák megoldására, amelyeket a kutatás tárt fel, az önkormányzatok hatalmának és kötelességeinek erősítésével, segítve nem csupán a gondozásban élő fiatalokat, hanem azokat is, akik otthontól távol élnek. A 24. (1) rész előírja a helyi hatóságok számára, hogy tanácsot adjanak, segítsék és támogassák a fiatalokat, elősegítve jólétüket a gondozásból való kikerülés után. Ez a feladat magában foglalja a fiatalok felkészítését a gondozás elhagyására, és legfontosabb szempontként segítséget ad a jólét megőrzéséhez a gondozásból való kikerülés időpontjában. Amint a fiatalok kikerültek a gondozásból, és ennek következtében nehéz időket élnek át, és nincs senki, hogy tanácsot adjon nekik és segítse őket, amikor ezt igénylik, az önkormányzat kötelessége tanácsot adni nekik és segíteni őket 21 éves korukig. Ilyen körülmények között joga van anyagi támogatás nyújtására is. Kivételes esetekben ez a támogatás készpénz is lehet. Tehát, amikor a gondozásból kikerülve – otthon és támogatás nélkül – megjelennek lakóterületük szociális osztályán, az önkormányzatnak mérlegelni kell jogosultságukat a segítségre. Lehet, hogy tanácsra és védelemre van szükség, lehet, hogy támogatásra. A fiataloknak nem kell folyamodniuk ahhoz az önkormányzathoz, amely korábban ellátta őket. A korábban más önkormányzatok támogatását élvező fiatal más területre költözés esetén, az első önkormányzatnak kell értesíteni a fiatal lakhelye szerinti új önkormányzatot.

A helyi önkormányzatoknak feladatuk tájékoztatást kiadni a nyújtott szolgáltatásokról, és lépéseket tenni annak biztosítására, hogy az érintettek tudomást szerezzenek ezekről a szolgáltatásokról. Ez a tájékoztatási kötelezettség az utógondozási szolgáltatásokra is kiterjed.

A 24.(8). rész ismételten leszögezi a korábbi törvénynek azokat a felhatalmazásait, amelyek lehetővé teszik az önkormányzatok számára a fiatalok oktatási vagy képzési támogatását, és lehetővé teszi a támogatás folytatását, amíg a fiatal befejezi tanulmányait, még ha idősebb is 21 évesnél. További jogi részletek megtalálhatók az Egészségügyi Minisztérium végrehajtási utasításában és más összefoglalókban.

Skóciában az 1968-as Szociális Munkatörvény 24-26. részében szerepel az utógondozás. A 24. rész a gyermektörvény 24(8). részéhez hasonló jogokat ad az önkormányzatnak a gondozásból kikerülő fiatalok oktatása és képzése támogatására. A 26. rész korlátozott kötelezettséget ró az önkormányzatra a gondozásból kikerült fiatalok tanáccsal segítségére és támogatására. Ezeket a részeket megvizsgálja a skót gyermekellátási törvény felülvizsgáló bizottsága, amely pozitív javaslatokat tesz a törvény megerősítésére.

A fiataloknak nyújtott segélyek csökkentése

Az új törvény nagyon nehéz körülmények között működik a gondozásból kikerült fiatalok számára. A jövedelemtámogatások és más segélyek csökkentése a fiatalok számára arra irányul, hogy ösztönözzék a családokat, nagyobb felelősséggel törődjenek fiatal felnőtt utódaikkal. Ugyanakkor azok, akiknek szülői kötelezettségük van a gondozásban lévő fiatalokkal szemben, vagyis az önkormányzatok, pénzügyi nehézségekkel és a korlátozott erőforrások iránt versengő igényekkel néznek szembe. Ezért az utógondozási költségvetés nagysága az önkormányzatok fiatalokkal szembeni kötelezettségeinek kielégítésére valószínűleg nem elegendő, és ez a probléma már nyilvánvaló volt a régi törvény értelmében kutatók számára is.

A kormány által hangsúlyozott családi és szülői köteletség és az államtól való függés helytelenítése paradoxonná válik, amikor a gondozásban lévő gyermek „szülője” az állam. Ennek a paradoxonnak a megoldása alapvető fontosságú a gondozásból kikerülő fiatalok számára, vagy pedig ők is egyre inkább olyan szegénységbe és elnyomott környezetbe kerülnek majd, mint amilyentől szüleik szenvedtek, olyan körülmények közé, amelyek hozzájárultak saját gondozásba kerülésükhöz.

Péter M. Smith